

Pau Claris i la cultura constitucional catalana del Trienni Liberal (1820-1823)

Jordi Roca Vernet

Becari postdoctoral de l'Institut Camões de Barcelona
 Universitat Autònoma de Barcelona
 Edifici Mòdul de Recerca A - MRA
 08193 Bellaterra (Barcelona)
 Jordi.roca@uab.cat

Rebut: agost de 2008

Acceptat: juliol de 2009

Resum

Per què Pau Claris no es convertí en un heroi de la nació espanyola? Si resseguim la gènesi del discurs històric sobre la nació liberal, observarem que l'ús de la història va ser cabdal per al desenvolupament de les múltiples interpretacions de la Constitució gaditana de 1812. Durant els anys del Trienni Liberal (1820-1823) es produí una ampliació substancial dels significats de la norma gaditana. La nova cultura constitucional suscità la subversió d'alguns dels límits establerts per la seva predecessora. La religió catòlica, la monarquia borbònica i la història nacional ja no eren els pilars de la cultura constitucional. La pluralitat de projectes liberals va permetre que el liberalisme radical usés la història de Catalunya per potenciar el contingut revolucionari de la norma de 1812 mentre el moderantisme se servís de les institucions i de les lleis catalanes per fer just el contrari.

Paraules clau: Constitució de 1812, història de la nació liberal, lleis i institucions catalanes, república, religió.

Resumen. *Pau Claris y la cultura constitucional del Trienio Liberal (1820-1823)*

¿Por qué Pau Claris no se erigió en un héroe de la nación española? Si rastreamos la génesis del discurso histórico sobre la nación liberal, veremos que el uso de la historia fue un lugar fundamental para el desarrollo de las múltiples interpretaciones de la Constitución gaditana de 1812. Fue en el Trienio Liberal (1820-1823) en el que se produjo una ampliación substancial de los significados de la norma gaditana. La nueva cultura constitucional suscitó la subversión de algunos límites establecidos por su predecesora. La religión católica, la monarquía borbónica y la historia nacional dejaron de ser los pilares de la cultura constitucional. La pluralidad de proyectos liberales permitió que el liberalismo radical usara la historia de Cataluña para potenciar el contenido revolucionario de la norma de 1812 mientras que el moderantismo hizo todo lo contrario con la rememoración de instituciones y leyes catalanas.

Palabras clave: Constitución de 1812, historia de la nación liberal, leyes e instituciones catalanas, república, religión.

Abstract. *Pau Claris and the Catalan constitutional culture from 1820 to 1823*

Why Pau Claris has not been considered an hero for Spaniards? If we focus on the historical explanations given about Spain during the liberal governments of the XIX century, we will realize that the

use of history has been a crucible for the multiplicity of interpretations given to the Spanish constitution dated in 1812. During the liberal government from 1820 to 1823, the Constitution of 1812 deepened the reforms contained in its own text. The new constitutional culture subverted some limits established by that old constitution. Catholic faith, Bourbonic monarchy and the history of a united Spain were not the base of the new constitutional culture. A great variety of the liberal projects allowed the use of the history of Catalonia to increase the more revolutionary aspects of 1812 text by a radical liberalism whereas a more moderate point of view inside liberalism used the history of Catalonia to focus on Catalan law and institutions to call for order.

Key words: 1812 Constitution, liberalism, history of Spain, history of Catalonia, Catalan law and institutions, republic, Catholic faith.

Sumari

La continuïtat de les institucions catalanes en la Constitució de 1812	Pau Claris, un referent per a liberals exaltats i radicals
Usos de la història en la cultura constitucional	La història de Pau Claris, un referent històric del primer liberalisme
La comunitat nacional va ser una identitat integradora?	Bibliografia

La Constitució de Cadis de 1812 va ser el resultat culminant d'una cultura constitucional que s'havia començat a forjar durant el darrer terç del segle XVIII. La introducció de la perspectiva cultural ha permès trencar el binomi historiogràfic que conformava el constitucionalisme espanyol i la recepció de les idees liberals de les revolucions de finals del Segle de les Llums. La cultura constitucional espanyola es nodrí de les grans obres de la Il·lustració europea, tant de dret polític com d'altres matèries, però amb la particularitat que la seva recepció es va fer sempre a través del sedàs de la cosmovisió catòlica (Portillo, 2000).

Paral·lelament, disciplines preeminentment jurídiques han tractat l'anàlisi de les constitucions com expressions culturals dinàmiques i plurals en què conflueixen la tradició i l'experiència històrica amb els projectes i les esperances de configurar un futur, construint una relació de dependència cultural entre la societat i el codi que la regeix. Al capdavant d'aquestes recerques hi trobem juristes com l'alemany Peter Häberle, qui s'ha atrevit a formular una interpretació cultural de la constitució com un recull de tot un conjunt d'actituds, valors, experiències i pràctiques relacionades amb la llei fonamental, tant des de la percepció del ciutadà com dels òrgans de l'estat que la conceben com un procés públic (Häberle, 2000: 34). La seva recerca dóna preeminència a la descodificació i a la recepció de la constitució entre els ciutadans que s'erigeixen en els seus autèntics intèrprets. La vitalitat de la constitució la fonamenta en la capacitat que té la societat de projectar-hi els seus anhels futurs i de sentir-s'hi representada, atribuint-li nous significats. És aquesta darrera formulació la que emprarem per a la nostra anàlisi de la cultura constitucional del Trienni a Catalunya, esbrinant quines van ser les diverses inter-

pretacions que es bastiren sobre la Constitució gaditana per adaptar-la a una realitat política i social en permanent ebullició (Roca Vernet, 2007).

En el tombant del segle xx, la historiografia ha insistit en la rellevància de l'ús que es va fer de la història durant la revolució constitucional de 1808-1814. Les diverses interpretacions històriques sobre la crisi de la monarquia de 1808 i la gènesi de la nació espanyola marcaren el rumb d'aquella revolució, i l'allunyaren de les propostes constitucionals basades en la filosofia política francesa que podia comportar transcendents implicacions en l'ordre cultural i religiós (Portillo, 2000: 303). No obstant això, aquesta no és una opinió unànime entre els historiadors. I. Fernández Sarasola ha considerat que si bé «l'historicisme nacionalista» va ser la característica més original del constitucionalisme gadità, calia minimitzar la seva rellevància entre les files liberals. L'historicisme del liberalisme —segons ell— tenia una traça superficial i els liberals només l'usaren per fer més atractiu el seu discurs polític i allunyar-lo de les mirades inquisitives dels qui el titllaven de burda còpia del pensament polític revolucionari francès. L'ús de la història no hauria condicionat les propostes polítiques dels liberals, i només els reialistes o conservadors l'haurien usada substantivament per afavorir la implantació d'un model polític que seguís les pautes del britànic (Fernández Sarasola, 2001: 372-4). Aquella tesi difereix de la formulada per J. M. Portillo, qui considera que allí on més divergiren les propostes de liberals i reialistes va ser precisament en la història. La seva estela l'han seguit d'altres historiadors, com C. García Monerris, que han preferit trencar amb «la rígida bipolaridad que siempre hemos establecido entre los historicistas, más o menos asimilados con los conservadores o tradicionalistas, y los políticos, identificados con los liberales "tout court"» (García Monerris, 2002: 118).

Liberals revolucionaris, liberals moderats, conservadors i reialistes usaren la història per demostrar la vigència dels seus principis polítics en el curs de la revolució constitucional i en el desenvolupament del règim polític liberal basat en la Constitució de 1812. Aquesta recerca tracta l'anàlisi de la cultura constitucional del Trienni a Catalunya i se centra en quin ús van fer de la història de la Guerra de Separació de 1640, de la figura de Pau Claris i de la república catalana, els dos principals grups polítics que la historiografia ha definit tradicionalment com a liberals: els moderats i els exaltats. La majoria dels liberals catalans del Trienni empraren la seva història particular per interpel·lar quina era la direcció que havia de prendre el sistema polític liberal, de la mateixa manera que en el transcurs de la revolució constitucional la història es va fer servir per donar significat a la crisi política de 1808 que assetjava la monarquia. Els moderats van ser els primers a desempolsegar documents i tractats d'història per glossar a la seva manera el codi gadità.

El liberalisme moderat cercà en la Constitució de 1812 els vestigis de les antigues constitucions catalanes, amb la intenció de donar més projecció a la història institucional catalana en la identitat nacional espanyola. La incorporació del llegat constitucional català a la identitat liberal de la nació espanyola permetria als liberals moderats desenvolupar interpretacions de la Constitució gaditana a partir de la seva pròpia tradició, adequant aquell nou marc polític a la seva percepció de la realitat social i cultural catalana. Aquells liberals usaven la història, seguint el criteri de Gaspar de Jovellanos o Antoni de Capmany, que havien

buscat en el passat l'autèntica constitució espanyola, amb la finalitat d'evitar la formació d'un poder constituent i de convertir les Corts extraordinàries de 1810 en simple mecanisme institucional, que actualitzés les lleis fonamentals de la monarquia sense que destarotés massa l'estructura social del règim. Els liberals moderats creien —com els seus predecessors i els conservadors— que la llibertat es trobava «ante todo en una identidad histórica más que en una capacidad del cuerpo nacional para determinar el ordenamiento. Su enemigo mayor estaba, por lo tanto, en todas aquellas amenazas que afectaran a tal identidad histórica» (Portillo, 2000: 217-8).

Els liberals exaltats —catalans i espanyols— no cercaren en la història l'antiga constitució de la monarquia, sinó els exemples del comportament virtuós del poble i dels seus representants, mostra inequívoca de l'exercici de la capacitat política que havia demostrat la nació espanyola al llarg de la seva història. La manca d'una constitució secular els abocava a concentrar el seu interès en l'anàlisi dels moments, caracteritzats per la virtut i la resistència contra el despotisme dels catalans, incorporant-los a la història civil de la nació espanyola. Aquells liberals associaren la nació a la seva independència i llibertat que la capacitava per actuar políticament. La narració de les obres d'història de Francisco Martínez Marina oferí al liberalisme exaltat una interpretació civil de la història de la nació espanyola «que pudiera informar de una capacitación política de un sujeto no estamental configurado por pueblos y padres de familia. Volver a tener patria no era otra cosa que volver a activar todo ello, regenerando así la libertad entendida más que como equilibrio interno y seguridad de la soberanía, como habilitación política del cuerpo social» (Portillo, 2000: 303). Per a Martínez Marina el punt d'arrencada de la història de la nació espanyola era la legislació i la monarquia visigòtica, en què situava els trets característics de la identitat nacional espanyola fonamentada en la unitat territorial, la independència de la l'Església i les lleis pactades entre el monarca i els pobles; excloent-hi la representació per estaments del cos nacional, un dels puntals de la polèmica entre liberals i conservadors en els debats constituents. Els liberals exaltats del Trienni empraren alguns episodis de la història del Principat —com la revolució de 1640 i el conseller Pau Claris— per completar la història civil de la nació, perfilant una identitat espanyola en la qual s'hi sentien fortament vinculats empàticament i emocional els ciutadans de Catalunya. Les referències dels exaltats a la història de Catalunya es multiplicaren quan assoliren el poder, i s'esmerçaren per mobilitzar el conjunt dels ciutadans, desvinculant el passat virtuós del territori, de l'ús que n'havien volgut fer els moderats.

La història serví als liberals del Trienni per atraure suports socials, interpretant la Constitució de 1812 en funció de les diverses propostes de desenvolupament del règim liberal, i per mobilitzar els ciutadans contra els enemics del sistema. La inserció de la història en el discurs sobre la nació ajudà a difondre les distintes alternatives liberals basades en la Constitució. La política del primer liberalisme tingué com espai preferent la nació, sense que això impliqués l'assumpció d'una identitat cultural única (Fradera, 2000 i 2004). La revolució liberal sorgí amb la crisi de 1808 i suscità la mitificació de totes aquelles situacions que precediren a la consolidació del despotisme monàrquic, passant pel sedàs liberal la seva lectura

del passat. Aquella anàlisi històrica tenia poc fonament filològic i derivà en una proliferació d'interpretacions que permeteren, a les parts no castellanes de la monarquia, postular-se com a elements preeminents del discurs sobre la nació espanyola (Fradera, 2000 i 2004). Les elits castellanes havien marginat aquelles parts en el procés d'uniformització política dut a terme per l'absolutisme monàrquic (Simon, 2005). El liberalisme assimilà la història particular de cadascun dels territoris de la monarquia, però quan construí el cànon del seu relat històric nacional escollí la història de Castella i la de l'Aragó per representar el recorregut històric del declivi de les llibertats davant del despotisme monàrquic. La història de les altres entitats polítiques quedava en segon terme. La unió d'aquelles dues corones significava la fi de la divisió entre espanyols i la restitució de la unitat territorial perduda amb l'arribada dels infidels. El discurs preliminar de la Constitució de 1812 afirmava aquella dualitat espanyola:

Los españoles fueron en tiempo de los godos una nación libre e independiente, formando un mismo y único imperio; los españoles después de la restauración, aunque fueron también libres, estuvieron divididos en diferentes estados, (...) los españoles nuevamente reunidos bajo de una misma monarquía, todavía fueron libres por algún tiempo; pero la reunión de Aragón y de Castilla fue seguida muy en breve de la pérdida de la libertad, y el yugo se fue agravando¹.

L'interès i la recuperació de la història de Catalunya es produí abans de la revolució liberal, durant el darrer terç del segle XVIII: l'Acadèmia de Bones Lletres Catalanes, i anys després, la Societat Filosòfica i Literària incentivaren els estudis històrics a Catalunya (Campabadal, 2006). La revolució liberal s'apropià d'aquella producció en un primer moment fins que a mitjans de la dècada dels trenta aparegueren les primeres obres històriques dels romàntics. Ara bé, el Trienni va fer el gran salt endavant en la divulgació de la història quan l'incorporà als diversos discursos liberals forjats des de Catalunya. Així doncs, no van ser les grans obres d'història les que configuraren la cultura constitucional del Trienni, sinó que s'articulà a partir de textos expurgats de tota erudició que apareixien en articles de premsa, pamflets o fulletons. El discurs polític destil·lat d'aquells textos cal posar-lo en relació amb quina era la intenció de l'autor i quins eren els seus receptors. La història afavorí la recepció de les idees liberals entre sectors socials i culturals que es mostraven més reticents a l'assumpció d'idees i projectes polítics deslligats de la seva tradició. En aquells anys la identitat cultural i social catalana es fonamentava en els costums, la tradició, la llengua i la història (Anguera, 2000 i Arnabat, 2001b). L'ús de la història incentivà, encara més, la participació dels ciutadans en la nació liberal, entesa com l'òrgan polític que restablí plenament les seves tradicions i costums. La reivindicació de la memòria de la pàtria catalana vinculada a un passat d'institucions i llibertats va ser el pont que els liberals alçaren per expressar la seva implicació total en la construcció d'un estat constitucional basat en la nació liberal.

1. Discurs preliminar de la Constitució de 1812 consultat en l'edició. *Proyecto de Constitución política de la monarquía española presentado a las Cortes generales y extraordinarias por su comisión de Constitución*. Manresa: Por Ignacio Abadal, 1812.

La continuïtat de les institucions catalanes en la Constitució de 1812

Encara no havien passat quatre mesos d'ençà de la proclamació de la Constitució a Barcelona quan va ser nomenada la primera diputació provincial catalana del Trienni. Unes setmanes després, el secretari interí de la diputació, Ramon Muns i Serinyà, publicà un llarg article a la premsa reclamant la «devolució» de l'antic palau de la diputació del general —antiga diputació— a la recentment constituïda diputació provincial catalana. Aquella reivindicació no era nova (Balcells, 2008: 271); set anys abans, la primera diputació provincial establerta al Principat requerí, en un informe enviat a les Corts, l'edifici de l'antiga seu de la diputació:

Los primitivos fundadores de la libertad de Cataluña conocieron la necesidad de una Diputación provincial, que desde muy remotos tiempos residía en Barcelona (...) vuelva la actual Diputación a ocupar el edificio destinado para la antigua, dando con ésta un nuevo realce al primer cuerpo constitucional de la provincia. (reproduït per Sarrión, 1991: 397-9)

La diputació del Trienni recuperà aquella demanda i donà a conèixer les seves intencions als ciutadans mitjançant l'escrit de Muns. Més enllà de la reivindicació de l'edifici, l'originalitat del seu discurs rau en la seva argumentació i en la tria dels esdeveniments històrics en els quals s'emparava. Elogiava el comportament d'una classe política catalana (Clarís, Fontanella i Tamarit) que s'oposà ferotgement al despotisme de Felip IV. És prou significatiu que Muns iniciés la seva disertació posant de relleu les dificultats que havia tingut, abans de l'establiment del règim liberal, per difondre els avatars de la història de les institucions catalanes. La recuperació de la història de Catalunya només podia produir-se en un règim de llibertats polítiques, com el que havia jurat Ferran VII davant les Corts, el 9 de juliol de 1820, tot just una setmana abans de la publicació de l'article. El triomf del nou sistema polític l'havia d'acompanyar la revitalització de la memòria de les institucions catalanes, a fi que els catalans s'emmirallessin en el comportament dels seus avantpassats i en les seves institucions:

creí muy oportuno el que se escribiese un compendio de la historia de Cataluña dirigido principalmente a resucitar la memoria de nuestras instituciones antiguas (...) yo tuve el gusto de ver aplaudidas mis ideas por unos amigos que lo eran también de la ilustración, aunque ponderaron la dificultad de escribir una historia de Cataluña, tal como yo deseaba, bajo el influjo de un gobierno que a título de conquista nos había usurpado la libertad y hasta su nombre le era aborrecido².

L'article definia la gènesi i l'ocàs de les institucions catalanes, situant-los respectivament en l'expulsió dels musulmans i «la guerra civil» que havia enfrontat els espanyols, i havia subjugat Catalunya a començaments del segle XVIII. L'historicisme de Muns trencava amb el goticisme del discurs preliminar de la Constitució de 1812 quan allunyava la gènesi de les llibertats catalanes i espanyoles de les lleis visigòtiques. Aquella anàlisi s'arreglerava amb els postulats del liberalisme moderat —del

2. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 117, 17 de juliol 1820, p. 2-3.

conservadorisme gadità— que havien rastrejat en les lleis fonamentals d'aragonesos, navarresos i castellans els fonaments de la Constitució de 1812:

cuando los pueblos, viéndose libres por su valor de los grillos sarracenos y con entera libertad para darse el gobierno más conforme a sus intereses, crearon aquellas célebres instituciones (...) el escudo de una libertad que quizás hubiera durado hasta nuestros días, si la división de los españoles y el iniquísimo derecho de conquista no hubiesen inspirado a Felipe 5º el maléfico proyecto de imponer a nuestros abuelos el yugo de la más tiránica arbitrariedad, despojándolos de todos sus fueros. Pero corriendo un velo sobre el melancólico cuadro de nuestra humillación borrada ya por los liberales principios del código constitucional, acerquémonos a contemplar rápidamente algunos contornos de nuestra Constitución antigua³.

Les institucions i les constitucions catalanes, a parer de Muns i dels liberals moderats catalans, s'havien restablert amb la Constitució gaditana, que havia expurgat d'aquelles totes les seves mancances, simbolitzades amb la desigualtat civil institucionalitzada pel feudalisme. Per tant, les lleis i les institucions que no contradiguessin la norma gaditana que tenia rang superior havien recuperat vigència. A diferència del que havia succeït durant els debats constituents a Cadis, ningú no expressava la seva voluntat de recuperar les Corts estamentals. Els liberals moderats optaren per impulsar sigil·losament a partir de 1822 la reforma de la Constitució en un sentit bicameral:

Ya nadie es vasallo sino de la razón y de la ley, y tiene igual derecho que los demás ciudadanos, sea cualquiera su condición, a ser protegido y amparado por todo el cuerpo de la sociedad a que pertenece. Este luminoso principio demuestra por sí solo la absoluta ineficacia de las antiguas Cortes⁴.

L'elogi a les institucions catalanes es concentrava en bona mesura en les Corts que, malgrat ser estamentals, encarnaven l'exercici de la sobirania del poble i això els atorgava legitimitat per oposar-se als monarques que incomplien les lleis emanades d'aquestes. La rellevància d'aquelles institucions quedava exemplificada en el dret de desobediència al monarca, una capacitat reconeguda i exercida per les Corts en diversos moments de la seva història. Muns, quan escrivia aquestes paraules, evocava la memòria dels representants dels catalans que en la revolució de 1640 trencaren el pacte amb el monarca castellà i aclamaren el rei francès:

Cortes en fin, cuya soberanía llegó más de una vez a negar la obediencia a sus reyes por haber violado estos privilegios y libertades de Cataluña, y aclamar por condes a otros príncipes, que supiesen respetar como corresponde los sagrados derechos de los pueblos⁵.

El discurs de Muns identificava les aportacions de les constitucions catalanes al codi gadità i les trobava en la diputació permanent de Corts i en les diputacions

3. *Idem*.

4. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 128 [118], 18 de juliol de 1820, p. 2-3.

5. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 117, 17 de juliol de 1820, p. 2-3.

provincials. L'analogia entre la permanent i l'antiga diputació catalana era senzilla, però rebel·lava un cert desconeixement de les teories del liberalisme doctrinari o de les tesis de la divisió de poders de Montesquieu. El liberalisme moderat català equiparava el pactisme entre Corts i monarca de les velles constitucions catalanes amb els nous òrgans de poder emanats de la Constitució gaditana. Aquella lectura del constitucionalisme gadità es feia privilegiant les tesis de la monarquia temperada en detriment de les propostes del liberalisme moderat de la balança de poders. La història de les institucions catalanes atorgava a la diputació permanent i a la provincial una dosi de representativitat, i gran capacitat política i de vigilància sobre les altres institucions, en convertir-les en òrgans de control de les infraccions constitucionals. Si l'historicisme de la cultura constitucional catalana feia possible recuperar la titularitat de la propietat de l'antic edifici de la diputació catalana, també significava obrir la porta a la total assumptió de les funcions de l'antiga diputació. Per tot plegat, la continuïtat institucional entre ambdues diputacions s'integrava plenament en els plantejaments dels moderats:

nada hay comparable a lo que sobre este punto sanciona nuestra ley fundamental, creando la diputación permanente de Cortes. (...) Yo vuelvo los ojos a los fastos de la provincia, y en ellos veo el respetable tribunal de la diputación (que no era más que la reunión de unos cuantos individuos escogidos de cada uno de los tres brazos) velar constantemente sobre la observancia de las leyes, ejecución de las deliberaciones de las Cortes, cobro y administración de las rentas públicas, defensa de los derechos particulares, persecución y residencia de los oficiales y demás ministros de la autoridad real, a los que exigían el juramento de observar las constituciones, y reclamación al gobierno siempre que se advertía la menor infracción o ataque a ellas⁶.

El moment àlgid de l'article s'assolia amb la reivindicació de la memòria dels diputats catalans que s'atreviren a enfrontar-se a Felip IV quan el rei incomplí el jurament d'obeir les lleis catalanes. De tots aquells diputats, s'escollia Pau Claris com a símbol de la vigilància de les infraccions de la legalitat, de la denúncia de l'opressió i de la fermesa en l'exigència del compliment de les constitucions catalanes. L'exemple de Claris i de l'elit política catalana del 1640 encarnava les virtuts de les institucions catalanes que eren prou sòlides per poder assumir abans un canvi de monarca que una imposició arbitrària del rei:

Sí señores: en las salas de ese palacio de la diputación, resonaron en el año de 1640 aquellas memorables y elocuentes voces proferidas por el diputado Claris (...) En efecto, resolviese ésta: Cataluña corrió a las armas, y negando la obediencia a Felipe por infractor del juramento con que se había ligado a observar nuestros fueros, aclamó por conde a Luis XIII de Francia en virtud de un tratado especial en que este monarca se obligó a reconocerlos y observarlos. Doce años duró la contienda; celosos patriotas como el célebre diputado Margarit, Claris, Fontanella y otros sostuvieron con energía los derechos de su patria⁷.

6. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 128, 18 de juliol de 1820, p. 2-3.

7. *Idem*.

Sis mesos després de l'article de Muns, la diputació provincial adreçà una representació a les Corts demanant el retorn de l'edifici de l'antiga diputació catalana. En aquella ocasió els arguments esgrimits es basaven en la similitud de les funcions desenvolupades per l'antiga diputació i la provincial catalana; la connexió que hi havia entre les dues institucions malgrat algunes diferències, fonamentades en el feudalisme, els privilegis i la desigualtat pròpia d'una societat estamental, i la transmissió del record o la memòria de les llibertats catalanes que no havia pogut eradicar el despotisme monàrquic. La representació de la diputació escollia altre cop, per encarnar l'amor dels catalans a llibertats i lleis, al diputat català Pau Claris, convertint-lo en el símbol de la resistència a la tirania que eren les institucions catalanes:

largos años resonó la enérgica voz de los Catalanes libres; en el santuario de la ley y de la libertad, desde donde el esclarecido Diputado provincial, el grande Claris, encendido en amor patrio, confundiendo con irresistible elocuencia política de los áulicos, aterraba a los tiranos; en este mismo baluarte de nuestros fueros y leyes juradas, que tantos y tan gloriosos hechos nos recuerda⁸.

Aquella representació va ser modificada abans d'enviar-la a les Corts. La diputació provincial cregué oportú retocar el redactat per evitar ferir algunes susceptibilitats. Del nou articulat desapareixia qualsevol referència a la història particular de les lluites dels catalans contra el despotisme monàrquic i en concret tota referència a la Guerra de Separació de 1640 i a Pau Claris. Amb la modificació de la representació, si bé desapareixien els exemples associats a la virtut i al patriotisme dels catalans i les seves institucions, sí que s'intuïa implícitament el record dels representants catalans (Pau Claris, Fontanella o Tamarit), sobretot quan es titllava d'error l'alineament dinàstic amb la causa dels Àustria durant la Guerra de Successió (1700-1714). Els diputats de la provincial catalana havien perfilat una argumentació que responsabilitzava de la pèrdua de les institucions i de les llibertats catalanes als representants del Principat, i gairebé exculpava la dinastia borbònica. Malgrat la modificació del text encara s'entreveu la rellevància que els liberals donaren a la classe política catalana que defensà les institucions enfrontant-se amb la monarquia durant la revolució de 1640:

Por un error de opinión, por un transporte o exceso de fidelidad hacia el monarca que se creía legítimo, perdió Cataluña su representación política, vio destruida su Diputación, y contempló horrorizada el yugo de la degradación y de la esclavitud (...) los liberales principios del código fundamental, que ha hermanado a todos los españoles, dispensan a la actual generación el inestimable beneficio de ver consolidada sobre mejores bases la sabia constitución que nuestros abuelos defendieron con tanto ardor, gocen sus nietos del grato consuelo y del triunfo por tantos años suspirado de mirar colocada una de las primeras autoridades constitucionales bajo el

8. *Representación a las Cortes por la Diputación de Cataluña para que se le mande restituir el edificio o casa que perteneció a la antigua Diputación del principado y que fue cedida y hoy ocupa la Audiencia Territorial*. Barcelona, 1821. Cita provinent d'Arnabat, Ramon (2001b), p. 84.

mismo techo, que abrigó en felices días a los impávidos defensores de la libertad catalana⁹.

Els dos textos, la representació enviada a Corts i l'article de Ramon Muns, compartien l'objectiu de reclamar el palau de l'antiga diputació, manifestant les similituds entre la vella diputació i els òrgans constitucionals vigents, tant la diputació permanent com la provincial; però diferien en les formes i en els seus destinataris. Mentre l'escrit de Muns associava aquella demanda a la rememoració dels fets de 1640 en els quals l'antiga diputació havia fet de topall al despotisme creixent del monarca, la representació emfasitzava la pervivència de les llibertats en el record que en tenien els catalans, transmès de pares a fills d'ençà de la seva supressió el 1714. Muns cercava la complicitat i el suport dels ciutadans per aconseguir el retorn de la titularitat de l'antic palau de la diputació a les institucions catalanes, vinculant emocionalment els ciutadans del Trienni amb els seus avantpassats, als quals glorificaven les seves accions sense aprofundir-hi. Res tenia a veure amb la intenció de la representació que els diputats provincials enviaren a les Corts. Aquesta volia despertar complicitats entre els membres de l'hemicicle, tot fent esment al munt de semblances existents entre totes dues institucions i eludint qualsevol referència que posés en dubte la lleialtat vers la dinastia regnant.

Els diputats catalans, Ginés Quintana i Joan de Balle, van ser els qui intercanviaren cartes amb més assiduitat amb la diputació provincial catalana, convertint-se en les veus de la diputació a les Corts. Durant la primera legislatura, aquells dos diputats esdevingueren la corretja de transmissió de la voluntat de l'òrgan provincial català, enfortint el sentit corporatiu de la seva representació a Corts. L'estiu de 1820, Quintana rep per primera vegada l'ordre de la diputació catalana de reclamar el palau de l'antiga diputació. Les dificultats per assolir aquell objectiu mitjançant la seva intercessió impulsaren la diputació catalana a llançar una ofensiva conjunta la primavera següent; per una banda adreçaren una representació a Corts —que ja hem analitzat— i per l'altra banda, donaren ordres als seus dos homes a les Corts perquè actuessin en diversos fronts: Balle pressionaria com a integrant de la comissió de legislació i Quintana actuaria més discretament, sense fer soroll i assabentant-se de quina era l'opinió dels diputats:

los ejemplares impresos de la representación con que V. E. solicita que se le entregue una parte del edificio propio de la antigua Diputación; (...) El señor Balle individuo de la comisión de legislación queda encargado de despachar pronto y bien la solicitud sobre el edificio que habita esa audiencia territorial, y yo de contribuir en cuanto pueda a que su éxito sea favorable como me lo prometo¹⁰.

9. *Representación que dirige a las Cortes la Diputación Provincial de Cataluña, para que se le mande restituir el edificio o casa que perteneció a la antigua Diputación del Principado, y que fue cedida y hoy ocupa la Audiencia territorial*. Barcelona. Imprenta del Gobierno Político Superior. 1821.

10. ADB. Lligall 27, exp. 1. Ginés Quintana a la diputació provincial de Catalunya, Madrid, 11 d'abril de 1821. Reproduït per Sarrión, Josep (1991), p. 222.

El desplegament de la diputació demostra que la cessió del palau de l'antiga diputació no era un assumpte fútil. Què hi havia al darrere d'aquella demanda? Un interès ocult? Per què la diputació dedicava tantes energies i recursos per una qüestió merament simbòlica? Si la diputació s'establí al palau de l'antiga diputació significava donar un missatge diàfan de continuïtat que seria interpretat sota el prisma de l'historicisme de la cultura constitucional com una recuperació de les funcions i de les potestats de l'antiga diputació catalana. La visualització d'aquella connexió afavoria els postulats d'una diputació provincial que maldava per rebassar els límits de les seves competències. La intenció oculta de la diputació provincial reclamant el palau de la Generalitat era eixamplar les seves facultats polítiques i erigir-se en la màxima autoritat constitucional de la província. La diputació era un òrgan polític que se situava entre els ciutadans i la nació; l'única corporació que gaudiria de representació pròpia a les Corts. Al darrere d'aquella actuació de la diputació s'entreveia una política aferrada als usos polítics del passat i allunyada de les idees de representativitat del liberalisme més revolucionari que s'emmirallava en el model francès.

L'estratègia de la diputació queda patent en la carta tramesa a Quintana, en la qual es veu reflectida la preocupació per la derogació de la instrucció de 23 de juny de 1813. Aquella instrucció aprovada durant la Guerra del Francès havia dotat d'amplis poders als caps polítics i limitava les facultats dels diputats provincials d'actuar sense l'aprovació del representant del govern. Els caps polítics, mitjançant aquella instrucció, podien actuar amb total arbitrarietat i es convertien en els artífexs d'un procés centralitzador inexorable. La diputació catalana seguí la mateixa estratègia que havia dut a terme amb la reivindicació de la cessió de l'edifici de l'antiga diputació, per aconseguir la derogació o la reforma de la instrucció. Però hi introduí una novetat: contactà amb diverses diputacions provincials, cercant els seus suports per poder actuar conjuntament davant les Corts. Les representacions de diverses diputacions provincials enviades a les Corts per a la reforma d'aquella instrucció desfermaren el neguit entre els diputats de la cambra, donant a conèixer quina era l'autèntica finalitat d'aquella mesura que volia frenar la provincialització del règim liberal. L'assumpte de l'edifici de l'antiga diputació i la reforma de la instrucció se simultaniejaren en la correspondència entre Quintana i la diputació provincial, i no poden entendre's l'un sense l'altre:

Hace cuatro días que entregué a los señores secretarios la exposición de V. E. relativa a que se reforme la instrucción de 23 de junio de 1813, en cuyo asunto está entendiendo hace tiempo una comisión especial, de la que soy individuo, la cual no solo piensa proponer lo que V. E. desea, sino también otras muchas variaciones dirigidas a dar más ensanche e importancia a las Diputaciones provinciales. Pero ¿las aprobarán las Cortes? No lo sé: desde luego aseguraría que sí, sino tuviéramos las Américas: teniéndolas y queriéndolas conservar, había sus dificultades en que se aprueben aquellas reformas. El señor Presidente, con quien he hablado de esta materia al entregarle dos ejemplares impresos de dicha exposición, me dijo que V. E. pedía con mucha razón; y de este modo de pensar son varios señores diputados, pero no todos. Me parece superfluo advertir a V. E. que yo por mi parte, así en la comisión, como en las Cortes, haré cuanto pueda para que se verifique la proyectada

reforma. (...) Repito a V. E. que no dudo del favorable despacho de la solicitud acerca del palacio de la antigua Diputación, sobre la cual, si nadie toma la palabra, como lo confío, tampoco hablaré yo, por no dar pie a que otros hablen; pero si, y muy recios, si alguno la impugnase¹¹.

El malestar generat per la reforma de la instrucció ajudà a fer passar més inadvertida la demanda de la cessió d'una part del palau de l'antiga diputació catalana. El 30 d'abril de 1821 les Corts llegiren el dictamen de la comissió de legislació que acceptava la petició de concedir una part de l'edifici de l'audiència —antiga seu de la diputació catalana— a la diputació provincial. La resolució de la comissió s'apropiava de les paraules de la representació de la diputació provincial catalana per insistir en les similituds de funcions entre dues diputacions, emfasitzant encara més el caràcter continuista de la decisió (Anguera, 2000: 91 i Arnabat 2001a: 95). Quintana comunicà la decisió a la diputació provincial:

accedieron las Cortes a la justa solicitud de V. E. sobre la ocupación de la casa de la antigua Diputación de esa provincia, de la que la privaran, como de sus fueros y libertades, la arbitrariedad y despotismo del Sr. Dn. Felipe V y de su vengativo gobierno. La solicitud quedó acordada en los términos que V. E. deseaba, y lo fue sin discusión alguna; por cuyo doble motivo no puedo menos de felicitar a V. E., y de felicitarle también, porque al cabo todo lo que contribuye a la comodidad, decoro y realce de V. E. refluje un tanto en su secretario, es decir, que nos aliquod nomenque decusque geremus¹².

La victòria de la diputació no va ser completa, ja que la reforma de la instrucció quedava aturada i hauria d'esperar-se a la segona legislatura perquè se li donés un nou impuls, primer amb el dictamen de la comissió de diputacions de 29 d'abril de 1822 i després amb la reforma de 3 de febrer de 1823. Aquella reforma no modificà substancialment l'organització política provincial i només llimà la capacitat d'intervenció del cap polític i amplià algunes facultats de la diputació per millorar la gestió administrativa (Risques, 1995: 170-1). L'estiu de 1821 la diputació s'havia endut la victòria simbòlica, i mentre no es resolvia la reforma de la instrucció, l'òrgan provincial s'erigia a ulls dels ciutadans en l'autèntica autoritat preponderant a la província; malgrat que la legislació encara la fes dependre de les seves dots negociadores per assolir consensos amb el cap polític de torn. L'historicisme liberal va ometre en les seves argumentacions qualsevol referència al cap polític, ja que no se'l podia equiparar a la figura del virrei perquè era el membre amb més poder de la diputació, i per tant desacreditava qualsevol vestigi de continuisme institucional entre les dues diputacions.

La imminent divisió provincial, la primavera de 1822, abocà a la diputació catalana a encarregar al seu secretari interí, Ramon Muns i Serinyà, la redacció

11. ADB. Lligall 27, exp. 1. Ginés Quintana a la diputació provincial de Catalunya, Madrid, 30 d'abril de 1821. Reproduït per Sarrion, Josep (1991), p. 223-224.

12. ADB. Lligall 27, exp. 1. Ginés Quintana a la diputació provincial de Catalunya, Madrid, 2 de maig de 1821. Reproduït per Sarrion, Josep (1991), p. 231.

d'una memòria laudatòria dels resultats assolits per aquella institució, en els gairebé dos anys de vida. El darrer dels èxits esmentats, abans de compilar-los en les conclusions, va ser la recuperació del palau de l'antiga diputació, que era presentada com l'encadenament institucional entre les dues institucions. Per als diputats provincials, aquella acció era el reconeixement de la continuïtat del sistema constitucional vigent amb les lleis i les institucions catalanes precedent que s'havien adequat a la nova realitat política i social. L'historicisme de la cultura constitucional una vegada més s'encarregava de donar continuïtat als lligams entre el vell i el nou sistema polític:

por el restablecimiento del sistema constitucional, renacían, por decirlo así, con mucha usura y mejora, los antiguos fueros y libertades de la provincia, proscritas por el antisocial derecho de conquista, era muy puesto en razón que la Diputación actual, ya que podía y debía considerarse como una sucesora de la antigua, entrase a ocupar un asiento y presidir a la provincia desde un lugar, en que nuestros mayores robustecidos por una educación liberal ofrecían a las demás naciones de la tierra el delicioso espectáculo de un pueblo regido por la sabiduría y la libertad¹³.

La revitalització de les llibertats i de les constitucions catalanes no implicà la formulació d'una proposta de reconstrucció política pròpia (Anguera, 2000: 93) però sí que establí uns lligams entre el passat i el present que anaven més enllà d'una pirueta retòrica per apuntalar el sistema liberal, apel·lant míticament al vell sistema de llibertats.

Usos de la història en la cultura constitucional

Els liberals del Trienni usaren la història per interpretar la Constitució de 1812, dilatant els límits establerts per la lletra impresa. La història havia fonamentat la promulgació de la carta constitucional emparant-se en la recuperació i l'actualització de les lleis fonamentals de la monarquia. Si la Constitució era l'acumulació d'ordenaments legislatius precedents, sense la derogació d'aquests el redescobriments de noves lleis significava dotar de nous significats el codi gadità. La cultura constitucional del Trienni evità constantment l'obertura d'un procés constituent.

La majoria de liberals moderats catalans empraren la història per enfortir un desenvolupament «provincialista» del codi gadità, que no tenia per què revertir en l'aproximament de les llibertats individuals dels ciutadans. El gruix del liberalisme exaltat a Catalunya optà per acotar la inèrcia centralitzadora de les Corts i impulsar mesures descentralitzadores que es basaven en l'augment de l'autonomia política d'ajuntaments i diputacions. Uns i altres compartien una identitat cultural catalana, però s'abstienien d'usar-la de fonament de propostes polítiques alternatives a l'horitzó comú que albiraven en la nació espanyola. Els moderats basaren el desenvolupament «provincialista» del sistema polític en l'ús que van

13. Muns, Ramón. *Breve noticia de las tareas y operaciones más importantes, en que se ha ocupado la Diputación provincial de Cataluña desde 6 de junio de 1820 hasta 28 de febrero de 1822*. Barcelona. 1822, p. 74.

fer de la història, per interpretar el codi gadità. Les velles lleis i corporacions polítiques havien ressorgit millorades a través de la promulgació de la Constitució de 1812; per tant, les noves institucions integraven les pretèrites. El nou sistema polític no implicava la dissolució de les velles lleialtats corporatives; mentre aquestes no possessin en dubte les principals lleialtats dels liberals, la nació i l'autonomia del ciutadà.

La diputació provincial era l'òrgan polític que connectava les lleialtats precedents —en un sentit corporatiu— i les revolucionàries, expressades inicialment en les juntes. A parer de la nova historiografia sobre les diputacions provincials, aquelles no van ser simplement un cos administratiu que feia d'intermediari entre els ciutadans i la nació, sinó que també acumulaven l'experiència política del moviment juntista, i això els atorgava una «inusitada capacitat de gestió autònoma del territori» (Portillo, 1995a: 356). El pòsit revolucionari de les diputacions va ser un espai comú per a moderats i exaltats.

Els exaltats s'allunyaren de la història institucional per fer la seva exegesi constitucional descentralitzadora, i preferiren buscar en el passat referents individuals o col·lectius que fossin models de virtut i moral per als ciutadans. Eludien les reivindicacions d'estructures polítiques pretèrites fins al punt que el diputat exaltat Guillem Oliver, quan plantejà la seva proposta descentralitzadora i autonomista a les Corts, en cap moment va fonamentar-la en la història o en la particular identitat cultural catalana, i només va insistir en la necessitat d'organitzar la nació mitjançant el reforçament polític de les províncies, convertint-les en òrgans polítics representatius (Risques, 1995: 170-1).

En els darrers temps la recerca sobre les facultats descentralitzadores de la constitució gaditana s'ha concentrat en l'anàlisi del funcionament de les diputacions provincials peninsulars (Muñoz Bustillo, 1998 i Sarrión, 1991) i americanes. Els estudis sobre la cultura constitucional i el discurs polític liberal també han dedicat moltes pàgines a dirimir quina era la funció que es reservava a les diputacions. Algunes propostes, com la de Canga Argüelles, convertien les diputacions en el fre davant l'abús de poder, en les dipositàries del dret de resistència contra l'opressor, fins al punt de reobrir el procés revolucionari (García Monerris, 2004 i 2002a: 125-6).

La historiografia catalana ha omplert milers de pàgines per compilar les manifestacions d'una història, uns costums i una llengua comuna per adduir una identitat cultural pròpia catalana diferent a la de la resta de territoris de la monarquia. També ha esmerçat moltes energies per interpretar si les expressions polítiques dels liberals catalans les determinà una identitat cultural que cercava de projectar-se políticament. Els historiadors han ofert múltiples interpretacions sobre el comportament dels liberals catalans i els seus vincles amb la seva identitat. El corrent historiogràfic majoritari sobre la qüestió afirma que, durant el Trienni, els catalans tenien una identitat social i cultural pròpia, i la seva expressió política es feia a través del projecte nacional espanyol (Arnabat, 2001b; Ribalta, 2002; Anguera, 2000 i Casassas, 1999). Les diferències historiogràfiques es fonamenten en la valoració de l'expressió política d'aquella identitat. Mentre uns consideren que durant aquells primers anys de la revolució liberal emergí un corrent provincialista que pretenia

articular la monarquia espanyola en un sentit descentralitzat que topava amb les primeres manifestacions centralistes de l'incipient estat liberal (Arnabat, 2001b: 16 i Sarrión, 1991), d'altres afirmen que en l'espai de llibertat obert per la revolució liberal aflorà una identitat catalana que els liberals reforçaren divulgant un relat històric que connectava les llibertats del passat i les del present, que acabà expressant-se políticament a través de la seva oposició a la construcció de l'estat centralista i uniforme liberal (Ribalta, 2002: 24; Anguera, 2000: 22 i Casassas, 1999: 42).

A Catalunya els liberals formularen diverses propostes polítiques sobre l'organització política dels territoris. La majoria manifestaren una voluntat descentralitzadora, autonomista o provincialista. Ara bé, els fonaments d'aquells projectes no van ser iguals per a tots. El liberalisme moderat optà per imbuir el seu provincialisme d'unes arrels historicistes basades en la continuïtat institucional de les constitucions catalanes en el nou ordre liberal. El liberalisme exaltat preferí apuntalar les seves tesis autonomistes en l'aprofundiment de les idees de llibertat i independència dels ciutadans que no es podien subjugar a cap autoritat política que no fos representativa i d'origen popular. Ni uns ni altres vertebraren una alternativa política a l'organització territorial de la Constitució de 1812, però tots maldaren per adaptar el règim liberal als seus interessos. Els liberals catalans compartiren una identitat cultural que no formulà una expressió política pròpia, sinó que s'emprà per fonamentar projectes polítics d'abast nacional. Tampoc no aconseguiren amalgamar esforços amb d'altres liberals per endegar un projecte polític provincial o descentralitzador que frenés la inèrcia uniformitzadora.

La comunitat nacional va ser una identitat integradora?

Durant la revolució liberal coexistiren diverses identitats culturals en el sí de la nació espanyola (Fradera, 1993; 2000 i 2004). L'estat liberal des dels seus orígens impulsà la creació d'una comunitat nacional que pretenia sintetitzar aquella pluralitat d'identitats en una de sola, basada en una combinació de trets culturals que encara tenia com a pal de paller Castella. La bafarada de llibertat de la revolució liberal transformà superficialment la identitat cultural nacional gestada durant el despotisme monàrquic. El liberalisme a Catalunya elaborà uns discursos polítics sobre la nació amalgamant la seva pròpia identitat cultural i la progressiva assimilació de trets culturals que procedien de la comunitat nacional gestada per la cultura constitucional tardo-il·lustrada del darrer terç del segle XVIII. Aquella comunitat nacional havia pretès integrar la història de totes les estructures polítiques que componien la monarquia donant preeminència a Castella.

La cultura constitucional del Trienni a Catalunya assimilà l'historicisme com un tret distintiu; d'una banda nodrí els seus discursos polítics de referències a la història del Principat, i de l'altra emprà la història civil de la nació espanyola per difondre el missatge constitucional. L'historicisme va ser una característica comuna del primer liberalisme que afavorí la difusió i la comprensió de les noves idees polítiques; això no obstant, la procacitat interpretativa de la Constitució de 1812 estigué estretament vinculada a la rellevància que se li donà a la història en la cultura constitucional.

Les Corts extraordinàries —constituents— de 1810 transferiren al cànon històric de la nació espanyola una profunditat política sense parangó, en convertir-lo en el còdex interpretatiu de la Constitució de 1812. La història de la nació espanyola se centrava en la història del regne de Castella, amalgamant-hi la de la Corona d'Aragó. No obstant això, aquesta última, ben aviat quedà en un segon pla arran de les dificultats per interpretar-la des de l'òptica del liberalisme revolucionari. Els liberals de l'etapa constituent optaren per la mal-leabilitat que ofería la història castellana i sobretot la mitificació de la monarquia i les lleis visigòtiques, capaces de fonamentar, tant propostes moderades com revolucionàries. Per contra, la història de la corona aragonesa va ser «segrestada» pels sectors moderats i conservadors, com els Llätzer de Dou o Antoni de Capmany, que la convertiren en el paradigma dels contrapesos institucionals i de la monarquia temperada.

El Trienni significà un nou impuls legislatiu i desvetllà de nou el potencial interpretatiu de la Constitució de 1812. Els liberals s'abocaren al noble art de la glossa constitucional i empraren la història nacional per desenvolupar les seves interpretacions sense obrir la caixa dels trons amb la convocatòria del poder constituent. La història de la nació espanyola no era quelcom acotat, i ben aviat els liberals d'arreu de la nació usaren el seu propi passat per desplegar les seves exegesis constitucionals. Les Corts hagueren d'aturar la procacitat interpretativa dels liberals i gestaren un cànon interpretatiu de la història nacional. El Congrés no limità l'ús de la història particular de les províncies per mobilitzar els ciutadans, perquè no suposava una amenaça; ara bé, si aquella història s'utilitzava per condicionar les normes legislatives emanades de les Corts, llavors era tota una altra cosa.

Durant la primera legislatura els liberals catalans —bàsicament moderats— van fer gala de l'historicisme per aconseguir els seus propòsits. La història de Catalunya els permeté aprofundir en el seu provincialisme, alhora que els despertava complicitats i reduïa les animadversions entre els sectors més lleials a les corporacions de l'Antic Règim. La pàtina històrica ajudava a engolir les transformacions i les modelava en una o altra direcció. La multiplicació dels intèrprets de la Constitució obligà les Corts a erigir-se en una mena de tribunal constitucional que establia quins eren els límits del codi gadità. Si les Corts precisaven quin era el cànon del relat nacional podien tancar la porta per on s'immiscien els projectes polítics més deslleials amb la lletra del codi gadità.

Les Corts fixaren el relat nacional amb la seva política commemorativa quan entronitzaren els herois nacionals, sorgits dels dos moments històrics decisius de pèrdua de les llibertats: la revolta dels comuners de 1521 i la dels aragonesos de 1591. El 24 de juny de 1821, les Corts escoltaren el dictamen de la comissió especial encarregada d'informar-les sobre «el modo de honrar la memoria de Juan de Padilla y de Juan de la Nuza y demás principales defensores de la libertades de Castilla y de Aragón¹⁴». La resolució d'aquella comissió establia que aquells fossin els únics

14. Archivo del Congreso de Diputados. Fondo de Impresos. Lligall 8 n. 20 «*Dictamen de la comisión especial encargada de informar a las Cortes, sobre el modo de honrar la memoria de Juan de Padilla y de Juan de la Nuza, y demás principales defensores de las libertades de Castilla y de Aragón, leído en la sesión extraordinaria de 24 de junio de 1821*. Madrid. Imprenta de la calle de la Greda, a cargo de su regente D. Cosme Martínez, 1821».

herois nacionals recuperats de la història. També acordava que les Corts serien les encarregades de supervisar els monuments i les plaques construïdes per honrar la seva memòria. Finalment, la comissió ordenava exhumar els cadàvers i traslladar-los al futur panteó nacional (Guereña, 1995: 48 i Roca Vernet, 2002: 189). Aquella decisió implicava deixar en un segon pla a tots els altres defensors de les llibertats que s'havien enfrontat amb el despotisme monàrquic, delimitant quina era la història d'abast nacional i comuna a tots els ciutadans, i quina era la d'abast particular.

Els confins de la història també aparegueren a Barcelona. Els liberals catalans exhibiren les seves discrepàncies sobre el tractament que s'havia de donar a la història nacional. Un grup de liberals catalans assimilaren de bona gana el cànon històric de la nació emanat de les Corts, a la vegada que reclamaven una actitud més bel·ligerant contra els ajuntaments que lloessin d'altres personatges històrics. Les Corts limitaven les exegesis constitucionals quan impedien als ciutadans enaltir i glorificar uns herois que la cambra no reconeixia com a nacionals. El liberalisme estava bastint una cultura constitucional nacional que desencadenà una progressiva assimilació de la història aragonesa i sobretot castellana entre els liberals catalans:

somos de parecer que a más de la facultad que dan las Cortes, a las comunidades y particulares para perpetuar la memoria de Padilla, de Lanuza y de sus valientes compañeros en Villalar y en Zaragoza donde fueron respectivamente decapitados debieran haberla dado igualmente para que en otras partes se erigiesen obras de esta clase (...) debiera prohibirse el colocar en ciertos parajes públicos estatuas, bustos, ni nombres laureados de aquellos a quienes las Cortes no hubiesen concedido estos honores, debiera darse a los ayuntamientos facultad para hacerlo con todos aquellos declarados dignos de tal recompensa¹⁵.

L'actitud dels liberals catalans va ser discordant en aquell aspecte, i una part del liberalisme català optà per commemorar i honrar herois que no havien estat canonitzats per les Corts. Aquells liberals usaren la història, els costums i la tradició catalana per educar els ciutadans en els principis de la virtut política i de l'educació liberal. Tot plegat havia d'ajudar a vincular la identitat cultural dels catalans amb la lleialtat a la nació espanyola. Majoritàriament, el liberalisme del Principat mostrà el seu convenciment per incorporar al relat històric nacional el seu passat en grau d'igualtat amb el de Castella i el d'Aragó. Si s'establien vincles emotius entre la identitat cultural i la pàtria nacional era més senzill apropar-se als ciutadans:

¿Mas cómo darle estas costumbres a un pueblo? Dándole una Patria. ¿Y como darle una Patria? O una educación liberal, ilustrada y virtuosa, una educación que abraza todos los derechos y deberes del ciudadano, (...) sería preciso establecer gabinetes, en que se viesen, al paso que las producciones de nuestras provincias, los retratos de nuestros grandes hombres; (...) ¿Por qué no se corrigen ya, y se les nombra en lo sucesivo, Plaza de Mina, Plaza de Roger de Lauria, Plaza de Riego, Plaza de

15. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»*, núm. 189, 9 de juliol de 1821, p. 3-4.

Pablo Claris? ¿Y por qué al paso que se las diese esta nueva denominación, no pudiera colocarse en dichos sitios la imagen de aquellos héroes, que serían como una lección viva de gloria y de honor para unos jóvenes, de quienes la patria espera su prosperidad y bien estar en los siglos venideros?¹⁶.

Els confins de la incipient història nacional espanyola van ser els límits de les llibertats establertes per la Constitució de 1812, i les Corts s'erigiren en el tribunal que els registrava. L'historicisme de la Constitució gaditana que tant l'havia afavorit en el moment del seu naixement s'estava convertint en el seu pitjor adversari quan aquesta maldava per créixer. Uns i altres mostraren amb els seus discursos la rellevància que tenia la història en la cultura constitucional del primer liberalisme.

La historiografia del primer liberalisme s'ha preocupat dels discursos liberals sobre la nació per tal d'historiar el procés de construcció política i cultural de la nació espanyola. Els historiadors, a través de l'estudi de la gènesi dels discursos polítics sobre la nació, han omplert de complexitat les interpretacions de sociòlegs i de polítics, que tendien a categoritzar excessivament els processos de formació nacional sense conèixer-los en profunditat. Els discursos polítics sobre la nació del primer liberalisme posaren al descobert el procés de gestació d'una comunitat cultural entre les elits polítiques i culturals, forjada durant el segle XVIII (Portillo, 2000 i Onaindía, 2002), que els historiadors han atribuït a l'acció de la monarquia borbònica (Morales, 2000 i Fernández Sebastián, 1994). La fortalesa de la identitat cultural construïda durant el Segle de les Llums explicava que els liberals espanyols no es qüestionessin els marcadors culturals de la identitat espanyola basada en la llengua, el territori o el cànon del relat històric de la nació espanyola (Álvarez Junco, 2001) i simplement l'assumissin per potenciar els drets i les llibertats dels qui eren els subjectes dels drets civils i polítics: l'espanyol i el ciutadà respectivament, segons la Constitució (Romeo, 2004).

Aquesta recerca posa al descobert l'eclosió d'un intens debat sobre la construcció del relat històric nacional que es produí a la ciutat més revolucionària i populosa de la perifèria peninsular, Barcelona. Els ciutadans de la perifèria aprofitaren els canals de participació del règim liberal per alterar i modificar els marcadors culturals de la nació espanyola. Si bé l'uniformisme borbònic durant la segona meitat del set-cents havia posat les bases d'una comunitat cultural nacional, la projecció del discurs liberal amb la revolució liberal, més enllà de les elits polítiques, culturals i socials, la van fer trontollar. La comunitat cultural nacional va haver de discernir quins elements integrava i quins rebutjava de les altres identitats culturals que havien estat marginades en la formació de la comunitat.

L'historicisme de la cultura constitucional catalana no solament s'expressà a través dels seus referents culturals autòctons, sinó que també havia integrat altres trets culturals propis de la comunitat nacional: la llengua o la història. La permeabilitat de la comunitat cultural de la nació espanyola va ser menor que la identitat dels catalans, que progressivament assumiren alguns dels marcadors culturals de

16. *El Indicador Catalán*, núm. 94, 4 d'abril de 1823, p. 4.

la nació espanyola. Els liberals catalans maldaren per aportar al relat històric de la nació espanyola el seu principal referent històric: la lluita victoriosa de les institucions i els catalans contra el despotisme monàrquic dels Àustria. La circulació d'un llenguatge polític liberal farcit de referències històriques alienes a la història particular catalana, però indissolubles del discurs polític, provocaren una assimilació del relat de la història nacional. La política commemorativa i simbòlica i els debats dels diputats a Corts reflectiren la progressiva reducció de la permeabilitat del cànon del relat històric nacional.

La premsa exaltada s'apropià amb celeritat d'episodis del relat nacional que eren absolutament aliens a la identitat cultural dels catalans; la nova cultura constitucional catalana es nodria d'un passat i d'una comunitat cultural articulada al voltant del projecte de construcció nacional. Els fets de la història de la nació més difosos a Catalunya van ser la revolta dels comuners, la dels aragonesos; la recuperació de les llibertats amb la formació dels regnes cristians que combatien contra els infidels¹⁷, i la gènesi de la nació espanyola i de les seves llibertats durant el regnat dels visigots:

Aqueix és lo que la Nació espanyola ha abraçat conforme's dirà més extensament en l'explicació del següent article. La forma de govern que tenim avui dia lo dis-futabam ja en lo principi del sigle v amb la sola diferència que la Monarquia espanyola no era hereditària... però ja mai concediren al Rey un poder iluminat, antes bé residia en lo representació nacional, baix lo nom de las Corts, lo poder de fer las lleys, y de deliberar sobre los negocios de la iglesia y de la estat¹⁸.

Pau Claris, un referent per a liberals exaltats i radicals

L'estiu de 1822 el fallit cop d'estat orquestrat pel monarca amb el finançament de França i la col·laboració dels moderats topà amb la decidida actuació dels exaltats, la milícia nacional i els ciutadans de Madrid (La Parra, 2007). En aquell instant s'accelerava la revolució i les seves conseqüències es precipitaven. A Catalunya l'embranchida revolucionària no trigà a arribar i els sectors exaltats i radicals començaren el seu assalt a les institucions liberals. Aquells mesos proliferaren els periòdics i diaris que s'alineaven amb les idees i les propostes del liberalisme més revolucionari. Els liberals exaltats i radicals es dirigien a tot-hom amb la convicció que la mobilització de la ciutadania ben aviat els portaria al capdamunt dels òrgans de poder. L'historicisme de la cultura constitucional catalana s'enriquia al ritme de la revolució. Els discursos polítics del liberalisme exaltat i radical s'ompliren de referències històriques pròpies del Principat que feien més proper i mobilitzador el seu discurs. Aquell estiu un personatge històric s'alçà pel damunt dels altres: era el del conseller i president de la Generalitat, Pau Claris.

17. *Voz del Pueblo*, núm. 10, sense data (maig-juny) de 1822, p. 3. «La sobirania de la nació està reconeguda i proclamada del modo més autèntic i solemne en les lleis fonamentals de l'antiquíssim codi d'Espanya anomenat el Fuero Juzgo. (...) per dites lleis a Sobrarve».

18. *Voz del Pueblo*, núm. 26, 27 d'agost de 1822, p. 3.

Els liberals revolucionaris de Catalunya provaven de mobilitzar els seus correligionaris amb referents històrics que evocessin comportaments individuals i col·lectius caracteritzats per la virtut i la moral. La tria de Pau Claris s'esqueia perfectament amb aquells propòsits ja que era un eclesiàstic, tenaç i decidit, i que havia mort abans de veure com els consellers catalans negociessin una sortida pactada amb Felip IV després de ser derrotats. La rellevància de Claris per als sectors més radicals tenia a veure amb el fet de considerar-lo el pare de l'única experiència republicana que s'havia produït en el si dels territoris de la nació espanyola. Un episodi omès sistemàticament en totes les reivindicacions precedents.

Si el liberalisme exaltat i radical del Principat optava per enaltir el comportament polític de catalans com Claris, era perquè la reivindicació de les seves accions condicionava menys el funcionament legislatiu del règim liberal. Les actituds i els comportaments eren més mal·leables i interpretables que l'establiment de continuïtats legislatives i institucionals. L'adopció d'aquells referents històrics com a models de conducta per als liberals implicava un eixamplament de les llibertats individuals sense alterar substancialment el significat dels òrgans polítics del règim liberal. La història dels homes havia substituït la de les lleis i constitucions. En l'ús que van fer de la figura de Claris, exaltats i radicals plasmaren la distància ideològica que existia entre ambdós grups. Un grup d'exaltats maldaren per incloure'l entre els herois nacionals, equiparant-lo a Padilla¹⁹ o Lanuza, i convertint la revolució catalana en un esdeveniment de la mateixa transcendència que les revoltes castellana o aragonesa:

En los movimientos populares de las comunidades de Castilla y de los Agermandos de Aragón, ocurridos bajo Carlos V (...) Finalmente en las revueltas de Cataluña bajo Felipe IV el célebre eclesiástico Claris diputado en las Cortes del principado profirió aquella verdadera como innegable máxima: los hombres hicieron a los reyes y no los reyes a los hombres²⁰.

Aquelles iniciatives sempre es trobaren amb la negativa d'unes Corts que mai equipararen Claris a la resta d'herois nacionals. Cap altre referent individual de la història de Catalunya assolí la notorietat de Pau Claris i va ser l'únic capaç de fer ombra a Padilla —l'heroi comuner, que adquirí gran popularitat a la ciutat comtal, arran d'haver-lo escollit patró de la societat secreta dels comuners que s'estengué per tota la nació i també per Catalunya— en les iniciatives commemoratives governamentals i per la profusió amb la qual apareixia en els discursos polítics dels liberals. L'evocació de Claris feta pel liberalisme més revolucionari coincidí amb el qüestionament del monarca que feien els més radicals, arran del seu comportament en el cop d'estat de l'estiu de 1822 (Roca Vernet, 2007).

L'acceleració del procés revolucionari assolà també l'historicisme de la cultura constitucional catalana, que elogià subtilment «el moment republicà» de la seva història, inexorablement vinculat a Claris. En un article de premsa aparegut en un dels

19. *Voz del Pueblo*, núm. 22, 13 d'agost de 1822, Secció «Semblanzas» del diputat provincial José Cortés: «Si no es hijo de Padilla es descendiente de los Claris y otros ilustres catalanes que lo sacrificaron todo por el bien de su patria», p. 13.

20. *Diario de la Ciudad de Barcelona*, núm. 186, 2 de novembre de 1822, p. 179.

diaris del liberalisme radical es construïa la memòria d'un poble català virtuós que se l'equiparava als altres pobles virtuosos de la història de la humanitat. Tots els moments d'esplendor política d'aquests pobles coincidien amb règims polítics republicans, marcats per les virtuts cíviques, els bons costums i una moral universal adequada als principis naturals. La ubicació temporal del «moment republicà» a Catalunya era inequívoca, la república catalana presidida per Claris el 1641:

Ningún pueblo puede ser verdaderamente libre sin moral ni buenas costumbres. (...) La soberbia Roma conservó su libertad mientras fue la residencia de las virtudes cívicas y morales; (...) La heroica Atenas dio ejemplos brillantes de cuando puede el patriotismo cuando está animado de un amor verdadero a las virtudes morales; (...) El genio de la libertad tomó bajo su protección por algún tiempo a la ilustrada Francia. En ella se desarrolló un germen fecundo de ideas luminosas que prepararon una revolución general en la culta Europa. (...) Los magnánimos Helvéticos, convencidos por el inmortal Guillermo Tell, pobres faltos de todo recurso, pero virtuosos destruyeron para siempre el poder tiránico que les oprimiera de los injustos autócratas de la casa de Austria; (...) Los holandeses supieron conservar por mucho tiempo el don precioso de la libertad. (...) Si, los estados unidos de América nos presentan un modelo de patriotismo y de moral que deben seguir todos los pueblos que quieran ser verdaderamente libres. La heroica Cataluña, en fin, ocupó en otro tiempo un lugar muy eminente en el mapa político de la Europa, y es indudable que lo debió a sus virtudes morales²¹.

En el setge dels «cent mil fills de Sant Lluís» va ser la darrera vegada que es rememorà el Guerra de Separació de 1640. A començaments d'estiu de 1823, quan l'assetjament sobre la capital catalana semblava imminent, aparegué a la premsa un article en el qual s'instigava les barcelonines, i en concret les milicianes del batalló de la vídua de Luis Lacy, a col·laborar en la defensa de la ciutat. Per estimular la seva participació es recorria a l'exemple de les seves «àvies», que jugaren un paper decisiu en la victòria sobre les tropes castellanès l'hivern de 1641, quan Barcelona semblava que havia de caure en mans de Felip IV, donada l'enorme superioritat del seu exèrcit i perquè no comptava encara amb l'ajut de les tropes franceses:

Estando Barcelona sitiada en 26 de enero de 1641, se echó un bando por la mañana, prohibiendo a las mujeres la salida de sus casas a tiempo de rebato. Pero presto desmintieron estas sospechas: porque apenas oyeron que el enemigo venía a las manos, cuando comenzaron a discurrir unas los muros por una y otra parte, para acudir a lo que fuese necesario, otras embarcándose con el socorro de Montjuïc, cargadas de provisiones, y municiones subían monte arriba, con igual diligencia a la de los hombres. (...) algunas iban vestidas como hombres, otras con espadas desnudas en las manos, otras con puñales, pedreñales, y varias armas (...) Ea pues ciudadanas y milicianas Barcelonesas, medita bien el valor de vuestras abuelas y decidíds: valor y constancia os recomienda, el que será vuestro elogiador, si como no lo dudo, lo merecéis²².

21. *Diario de la Ciudad de Barcelona*, núm. 128, 8 de maig de 1823, p. 1113-1116.

22. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. (Constitución ó Muerte)*, Año IV, núm. 179, 28 de juny de 1823, p. 3-4.

L'agost de 1823 el setge ja feia setmanes que durava i l'ambient a la ciutat era irrespirable. Al governador polític i militar Antonio Roten, conjuntament amb els sectors més revolucionaris, no li havia tremolat el pols en enfrontar-se amb les autoritats municipals per la seva manca de compromís en la defensa de Barcelona. Roten decidí prendre una decisió dràstica i expulsà de la ciutat tres alcaldes, dos líders milicians i el director d'un dels diaris exaltats —*El Indicador Catalán*—, fent-los responsables del desànim que s'estenia entre els resistents (Roca Vernet, 2007).

Una setmana després, apareixia un nou discurs a la premsa contra els assetjants, basat en els diversos episodis històrics en els quals els francesos havien traït els catalans. L'autor s'esplaiava amb el seu antigal·licisme, però recuperava amb tot luxe de detalls el que havia succeït a Catalunya entre 1640 i 1714, posant de relleu la desconfiança que despertaven els francesos entre els catalans. En aquella recreació històrica ocupaven un lloc preeminent Pau Claris, la república catalana i les reiterades traïcions franceses. El setge de 1641 també servia per il·lustrar la mobilització dels catalans i l'acció de les seves institucions, concretament l'ajuntament que s'havia arrencat al darrere de la diputació. Tot plegat nodria aquell historicisme d'una gran dosi de «presentisme» que permetia llegir la història del Principat sota el prisma de l'actualitat de l'estiu de 1823, marcada per la desunió de les institucions i el desànim dels assetjats. Aquella va ser la primera vegada que s'esmentava explícitament i elogiosa la república catalana, i s'atribuïa la seva fi a la deslleialtat del monarca francès, Lluís XIII. La història també s'usava per alligonar els ciutadans de Barcelona i per prevenir-los que les negociacions amb els francesos mai no havien sortit bé. D'aquesta manera s'intentava dissipar la brama que assegurava que les tropes franceses establirien un règim de carta atorgada:

Las gentes de todo el Principado según costumbre vinieron a la celebridad del Corpus se querellaron con vehemencia de las vejaciones que padecían, y sabida al mismo tiempo la orden de arrestar los diputados Claris y Tamarit, se le acabó al pueblo la paciencia; el Virrey perdió la vida en S. Beltrán; se proclamó la independencia; y Alejo Senmanat marchó comisionado a Francia, en donde su rey Luis XIII firmó en Amiens el 29 de agosto poderes suficientes para formar una República bajo su protección, cuya capital fuera Barcelona. Mas se burlaron las diligencias de Senmanat y de nuestros virtuosos abuelos. (...) Con estos reveses se lograron las miras políticas del gabinete francés; la diputación y concejo tuvieron que entregarse enteramente a Luis XIII, quien les otorgó una Constitución liberal que firmó en Perona el 18 de septiembre de 1641. (...) Renovada la guerra por Luis XIV, los sujetos más acreditados de Barcelona pensaron en separarse del Gobierno del estúpido Carlos II (...) Los Catalanes que desde el año de 1640 habían tenido sobradas ocasiones en que experimentar la opresión de los franceses²³.

23. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. (Constitución o Muerte)*, Año IV, núm. 227, 15 d'agost de 1823, p. 3-4.

La història de Pau Claris, un referent històric del primer liberalisme

Els liberals sense excepció usaren la història per divulgar i alhora interpretar la Constitució de 1812. L'historicisme de la cultura constitucional dels liberals catalans el conformà, tant les referències de la història nacional com els episodis del passat més proper vinculat a la identitat cultural catalana. Entre aquests darrers, la Guerra de Separació de 1640 va ser el més usat i conegut. La figura de Pau Claris aportà el factor humà per despertar l'emotivitat dels catalans vers un passat de lluita defensant les seves llibertats. Liberals moderats, exaltats i radicals trobaren elements en la causa de Pau Claris utilitzables per a la defensa dels seus projectes polítics. El darrer any del Trienni la revolució liberal prengué una embranzida desorbitada que la va fer perdre part del consens social que havia despertat. De la mateixa manera, quan la història de Claris va ser usada pel radicalisme liberal per estendre les seves idees, el consens liberal al voltant d'aquell personatge s'esmicolà. Pau Claris i la guerra de 1640 quedaren associades a la idea de república i de fragmentació de la unitat territorial de la monarquia; dues premisses que atemptaven contra els fonaments de la cultura constitucional del primer liberalisme. La interpretació de la Guerra de Separació (1640) com un episodi subversiu es conformà durant el Trienni, quan quedà inexorablement lligada a la segregació del Principat de la monarquia i a la república.

Després de la fi del Trienni, la guerra de 1640 desaparegué dels recorreguts històrics de la literatura romàntica catalana i de la mitologia del liberalisme. La historiografia ha formulat diverses hipòtesis: el caràcter espanyolista de la renaixença catalana (Fradera, 1993) o el tarannà subversiu que té «en l'imaginari romàntic es converteix en una autèntica guerra de la independència, i a aquest significat respon la denominació de Guerra de Separació» (Sunyer, 2006: 251). En el darrer terç del segle XIX, Claris s'erigirà en un dels mites populars del republicanisme federal, sobretot arran de l'impacte de l'obra de Conrad Roure i Serafí Pitarrà (Gabriel, 2001). Durant la segona etapa de la revolució liberal (1835-1843), ni l'incipient republicanisme ni el liberalisme revolucionari, tant el progressista com el radical, revitalitzaren la referència a Pau Claris i a la guerra de 1640 (Barnosell, 2004). L'explicació de l'ostracisme del personatge la trobaríem en el qüestionament de la unitat territorial de la nació espanyola. Als anys trenta va ser molt usual la idea de la independència de Catalunya, però aquella responia més a «la frustració davant la moderació de la revolució liberal a escala espanyola i als intents de pressionar el govern central» (Barnosell, 2004: 165) que a una expressió radical del provincialisme liberal o del republicanisme. La segregació de Catalunya o de qualsevol altre territori de la monarquia anava en contra del relat històric de la nació espanyola construït pel liberalisme. La cultura constitucional catalana del Trienni escollí la Guerra de Separació i la figura de Pau Claris per formular les seves propostes polítiques liberals en el si de la nació espanyola, trencant així els mites historiogràfics que vinculaven aquells referents a l'enfrontament amb Castella i al naixement del nacionalisme català de finals del segle XIX (Marfany, 1995: 192-193 i González Calleja, 2005: 124).

El liberalisme revolucionari a Catalunya va fer servir la història de Pau Claris i la guerra de 1640 per eixamplar els confins polítics de la cultura constitucional

que s'estava forjant i difonent arreu de la nació. La interpretació d'aquell episodi pels sectors més radicals del liberalisme implicava una alteració dels marcadors culturals de la comunitat nacional, ja que s'oposava a la monarquia i a la unitat territorial. Per als exaltats la substitució del monarca o de la dinastia regnant eren alternatives viables; ara bé, l'establiment d'una república evocava inexorablement el record del terror revolucionari francès. Els liberals catalans no aconseguiren incorporar Pau Claris a la galeria d'herois nacionals ni al cànon del relat nacional. En les etapes posteriors de la revolució liberal preferiren seleccionar altres episodis històrics com eren la derrota de 1714, el conseller Fivaller, les Corts de Pere III o els Almogàvers, per expressar històricament la seva voluntat de participar i defensar les llibertats associades al projecte de construcció de la nació liberal espanyola.

L'historicisme de la cultura constitucional catalana també emprà elements provinents del relat nacional aliens a la identitat cultural catalana. Els comunsers o els rebels aragonesos exemplifiquen la tendència cap a l'homogeneïtzació cultural de la nació associada a la divulgació del discurs polític que construïa la nació liberal espanyola. Des dels òrgans centrals s'imposà sibil·linament un relat nacional que era una combinació d'identitats en les quals encara hi havia una certa preeminència de la castellana. Els catalans també assimilaren voluntàriament els trets característics de la comunitat cultural espanyola que s'estava articulant paral·lelament a la construcció de nació liberal. Els liberals de Catalunya adequaren el seu historicisme als preceptes de la cultura constitucional emergent i s'empararen de la història castellana i aragonesa, a fi de poder contribuir decisivament a la construcció liberal de la nació espanyola. Els referents mobilitzadors de la cultura constitucional catalana s'adaptaren a aquelles condicions. La història del Principat, tot i que s'utilitzà per bastir el projecte nacional espanyol, també ajudà amb el transcurs del temps a crear la consciència d'una realitat política i social catalana diferent a la de la resta de la monarquia que afavorí la formació de moviments provincialistes en la segona etapa de la revolució liberal (Segarra, 2004).

Bibliografia

- ÁLVAREZ JUNCO, José (2001). *Mater dolorosa. La idea de España en el siglo XIX*. Madrid: Taurus.
- ANGUERA, Pere (2000). *Els precedents del catalanisme, catalanitat i anticentralisme*. Barcelona: Empúries.
- ARNABAT MATA, Ramon (2001a). *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya*. Vic: Eumo.
- (2001b). «Catalunya i Espanya durant el Trienni Liberal (1820-1823)». *L'Avenç*, núm. 256, p. 10-16.
- BALCELLS, Albert (2008). *Els llocs de memòria dels catalans*. Barcelona: Proa.
- BARNOSELL I JORDÀ, Genís (2004). «Construint el consens dins de la revolució. Barcelona, 1840-1843». *Barcelona. Quaderns d'Història*, núm. 10, p. 137-170.
- CAMPABADAL I BERTRAN, Mireia (2006). *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII. L'interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- CASASSAS I YMBERT, Jordi (coord.) (1999). *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya, 1808-1975*. Barcelona: Pòrtic.
- CUCURULL, Fèlix (1975). *Panoràmica del nacionalisme català*. París: Edicions Catalanes a París.
- GARCÍA MONERRIS, Carmen (2002). «La diversidad de proyectos políticos en el primer debate preconstitucional español: Canga Argüelles, Ribelles y Borruell en el contexto de la política valenciana». *Hispania*, LXII/I, núm. 210, p. 113-140.
- (2004). *La Corona contra la historia. José Canga Argüelles y la reforma del Real Patrimonio valenciano*. València: Publicaciones Universitat de València.
- FERNÁNDEZ SARASOLA, Ignacio (2001). *Poder y libertad: los orígenes de la responsabilidad del Ejecutivo en España (1808-1823)*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales.
- FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, Javier (1994). «España, monarquía y nación. Cuatro concepciones de la comunidad política española entre el Antiguo Régimen y la Revolución Liberal». *Studia Historica. Historia Contemporánea*, núm. 12, p. 45-74.
- FRADERA, Josep Maria (1993). *Cultura nacional en una societat dividida*. Barcelona: Curial.
- (2000). «La política liberal y el descubrimiento de una identidad en Cataluña». *Hispania*, LX/2, núm. 205, p. 673-702.
- (2004). «Bajar a la nación del pedestal». A: FORCADELL, Carlos (dir.). *Quinto encuentro de estudio sobre el Justicia en Aragón*. Zaragoza: El Justicia de Aragón, p. 15-40.
- GABRIEL, Pere (2001). «Mites republicans, els federals catalans i Pau Claris». A: ANGUERA, P. (ed.). *Símbols i mites a l'Espanya contemporània*. Reus: Centre de Lectura de Reus, p. 87-101.
- GUEREÑA, Jean Louis (1995). «Fête Nationale, Fête populaire? Les premières commémorations du 2 Mai (1809-1833)». A: AYMES, Jean-René; FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, Javier. *La imagen de Francia en España (1808-1850)*. Bilbao: Universidad del País Vasco, p. 35-50.
- HÄBERLE, Peter (2000). *Teoría de la Constitución como ciencia de la cultura*. Madrid: Tecnos.
- MARFANY, Josep Lluís (1995). *La cultura del catalanisme. El nacionalisme català en els seus inicis*. Barcelona: Empúries.
- MORALES MOYA, Antonio (2000). «Estado y nación en la España contemporánea». *Ayer*, núm. 37, p. 233-270.
- PARRA, Emilio LA (2007). *Los cien mil hijos de San Luis. El ocaso del primer impulso liberal en España*. Madrid: Síntesis.
- PORTILLO VALDÉS, José María (1995). «La historia del primer constitucionalismo español. Proyecto de investigación». *Quaderni Fiorentini*, núm. 24, p. 303-373.
- (2000). *Revolución de nación, orígenes de la cultura constitucional en España, 1780-1812*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- RIBALTA I HARO, Jaume (2002). «Constitución catalana y Cortes de Cataluña. Excerpta vuit-centista de Peguera, a càrrec de Ramon López Soler». *Revista de Dret Històric Català*, núm. 2, p. 11-67.
- RIQUER, Borja de (2000). *Identitats contemporànies: Catalunya i Espanya*. Vic: Eumo.
- RISQUES CORBELLÀ, Manel (1995). *El govern civil de Barcelona al segle XIX*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ROCA VERNET, Jordi (2002). «Las imágenes en la cultura política liberal durante el trienio constitucional (1820-1823): El caso de Barcelona». *Cuadernos de Ilustración y Romanticismo*, núm. 10, p. 185-215.
- (2007). *Política, liberalisme i revolució. Barcelona, 1820-1823*. Tesis doctoral. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- ROMEO MATEO, Mª C. (2004). «Discursos de nació i discursos de ciutadania al liberalisme del segle XIX». *Afers*, núm. 48, p. 307-326.

- SARRIÓ I GUALDA, Josep (1991). *La Diputació provincial de Catalunya sota la Constitució de Cádiz. (1812-1814 i 1820-1822)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- SEGARRA ESTARELLES, Josep-Ramon (2004). «El provincialisme involuntari. Els territoris en el projecte liberal de nació espanyola (1808-1868)». *Afers*, núm. 48, p. 327-341.
- SIMON I TARRÉS, Antoni (2005). *Construccions polítiques i identitats nacionals. Catalunya i els orígens de l'estat modern espanyol*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.